

ВРЪЗКАТА МЕЖДУ МУЗИКА И ПОЛИТИКА НА МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРНА СЦЕНА ПРЕЗ ПОСЛЕДНОТО ДЕСЕТИЛЕТИЕ

ЮЛИЯНА ПАПАЗОВА

The Relationship between Music and Politics on the Macedonian Cultural Scene in the Last Decade

Julijana Papazova

Резюме: Текстът представя интердисциплинарен анализ на местната македонската музикална сцена през последното десетилетие чрез анализ на музикални проекти, вдъхновени от политическите действия на най-големите и управляващи партии ВМРО-ДПМНЕ¹ и СДСМ². Изследването се основава на анализ на музикални албуми или песни от областта на съвременната и инди музика, реализирани през последните десет години и пряко вдъхновени от конкретни политически събития. Резултатите от изследването оформят няколко нива на действие за музикантите, за да изразят своето критично мнение за политическите събития чрез връзката на музиката с политика, памет, гендър и културата.

Ключови думи: музика, политика, култура, памет, „Скопие 2014“.

Abstract: This study presents an interdisciplinary analysis of the local Macedonian music scene in the last decade by analyzing musical projects inspired by the political actions of the largest and ruling parties VMRO-DPMNE and SDSM. The research is based on an analysis of music albums or songs from the field of contemporary and indie music, realized in the last ten years and directly inspired by specific political events. The results of the study shaped several levels of action from musicians with the purpose to express their critical opinion on political events through the relationship of music with politics, memory, gender, and culture.

Keywords: music, politics, culture, memory, „Skopje 2014“.

¹ ВМРО-ДПМНЕ – Внатрешна македонска революционерна организация – Демократска партия за македонско национално единство (правителство от 2006 г. до 2016 г.).

² СДСМ – Социјал демократски сојуз на Македонија (правителство от 2016 г. до днес).

Връзката между музика и политика на македонската културна сцена през последното десетилетие

ЮЛИЯНА ПАПАЗОВА

Музика, политика и памет

Музиката често съдържа контрастни елементи, като хармония и дисхармония, шум и мелодия, подривност и спокойствие. Този подход може да бъде продължен в анализа на музиканта, като се проследява опозицията автор или изпълнител или отношенията между автор и изпълнител. Когато чрез произведенията композиторът е активно включен или интегриран в социалното общество, той се превръща в своеобразен хроникьор на активни артистични, но и на обществено-политически събития, проблеми, новини и др. През миналите важни цивилизационни периоди според френския икономист и теоретик Жак Атали музиката често се третира по три начина: на ритуалната власт – като средство хората да забравят насилието, своите проблеми или страхове; на представителната власт – като средство да помогне на хората да повярват в хармонията на света, новите цивилизационни развития, като вярата, размяната и търговската власт; на бюрократичната власт, която желае да накара масите да млъкнат, музиката се възпроизвежда и нормира чрез заглушаване (Atali, 2007: 24, 25). Последното отношение към музиката е актуално през последните няколко десетилетия, прилагано в различни музикални жанрове и с пряка цел печалба, но и на символично ниво, за да служи като критика на недостатъците на съвременното общество (Middleton, 2013; Deleuze, 2004).

През втората половина на XX век музикалното поле е включено в изследването на различни обществено-политически проблеми или кризи. Определена политическа конотация в дадена композиция може да бъде пряко предизвикателство или заплаха за доминиращата политика или култура или може да се третира като имплицитна атака срещу доминиращата култура. Ето защо според Лорънс Гросберг има съществени разлики между различните музикални форми и техния критичен потенциал. Гросберг, вдъхновен от проучванията на Реймънд Уилямс, разграничава три движения, които могат да се използват в музикалния анализ и които са от противоположната страна на доминиращата културна политика: опозиционно, алтернативно и независимо (Grossberg, 1983: 110; Grossberg, 2010: 257).

За развитието на политическото значение на музиката е важно да се вземе предвид как различните форми на музика работят със специфични констелации от политически сили. Какво е въздействието на музикантите и произведенията, особено чрез мега събития, посветени например на световния глад, антивоенни акции и продължаване на провокирането на дебати за политическите ефекти от същите събития. С последното казано може да се заключи, че е трудно да се развие обща теория за политическата природа на музиката, независимо дали е съвременна, рок или поп, особено с представянето на сложността на различни ситуации, произтичащи от различни геополитически области. Тази тема е анализирана от Джон Стрийт, който създава тезата, че политиката на популярната музиката се формира между отношенията на комерсиалното и идеалите. Той взема като пример за анализите си фестивала „Isle of Wight“ (Street, 2001: 244).

В нашия регион връзката между политика и музика е по-силно изразена през 90-те години на XX век. Примерите за изследвания в тази посока са много, тук ще се огранича да посоча няколко актуални прочити в сферата на етномузикологията, антантропологията и изследването на локалната популярната музика: проучвания (на Лозанка Пейчева, Ивайло Дичев, Юлияна Папазова, Гергана Райжекова, Венцислав Димов) върху меката сила на популярната музика на Балканите в медиите (Пейчева, 2020); властта и/на народната и популярна музика в България през социализма (Димов, 2019). Мнението на Венцислав Димов, че балканският етнопоп не може да бъде разбран извън политически контекст, сочи влиянието на правителството и културната политика (Димов, 2020: 22), важи и за анализа на рок музиката на Балканите.

След разпадането на СФРЮ (Социалистическа Федеративна Република Югославия) по време на гражданската война бяха организирани поредица от концерти за мир, например в Риека, Белград, Любляна и други градове. В Македония³ след атенатата срещу президента Киро Глигоров през 1995 г. рап групата „Нулта позитив“ популяризира песента и видеоклипа „Атенататот врз Киро“ („Атенататът срещу Киро“). Днес видеото не може да се гледа в YouTube, но песента може да се чуе, а част от текста е актуален дори след повече от 25 години, например „економска криза, глад и мрак, креирате хаос“ („икономическа криза, глад и тъмнина, вие създавате хаос“). През септември 2015 г., в интервю за сръбското списание *Nedeljnik*, Срджа Попович, един от организаторите на „Отпор“ – движението, което свали режима на Слободан Милошевич в Сърбия, по повод представянето на книгата му *Mustra za revoluciju*, (Модел за революция) подчертава връзката между политика и музика. За

---

³ От 2019 г. с промените в конституцията името на държавата от Република Македония се променя в Република Северна Македония.

юмрука като разпознаваем знак на движението „Отпор“ ще каже, че когато се говори за юмрук и като цяло за десетилетието на студентските и граждански протести в Сърбия, първо трябва да се погледне кое е най-силното и най-красивото или коя е същността на силата на марката на юмрука. Тук Попович споменава музиканти като Милан Младенович от бенда „EKV“ и Зоран Костич-Цане от бенда „Partybreakers“, многобройни рок концерти и множество граждани, които заедно победиха Милошевич (Rosić, 2015: 55). Последният пример говори за прякото участие на музиката, тоест нейното влияние, в дадена политическа криза. В Македония по-голям брой музикални проекти, директно вдъхновени от определено политическо управление като опозиция и критика, са създадени през късния период на последното правителство на ВМРО – от 2014 г. до 2016 г. След 2016 г. в периода на актуалното правителство на СДСМ критичните музикални проекти срещу правителството са по-малък брой.

През последните двадесет години с развитието на технологиите, тоест с глобалното влияние и достъпност на медиите (самелитни канали, интернет), има преплитане на паметта и медиите. На сайта на Франкфуртската платформа за изследване на паметта ([The Frankfurt Memory Studies Platform](#)) може да се прочете, че социалната памет е немислима без медиите, които създават различни форми на памет или спомени. Милан Кундера също пише за скоростта на промяната и забравата на различни събития, като човешки трагедии и политически кризи (Kundera, 1990: 7). Бързата смяна на събития или новини, за които говори Кундера, е резултат преди всичко от влиятелните медици, които ежедневно диктуват избора на различни събития, които се забравят още на следващия ден, защото вече са избрани нови атрактивни събития. Когато започнах да проучвам и събирам материали за по-новите теоретични анализи на паметта, попаднах на поредица от публикации на издателството на Станфордския университет, посветени на т. нар. „културна памет в настоящето“ ([Cultural Memory in the Present](#)). Според издателите от Станфорд културната памет на настоящето демонстрира и подчертава настоящото производство и организация на думи, неща, образи, звуци, които са създадени в миналото, което не е завършено. Значението на културната памет на настоящето може да се постави в контекста на проекта „Скопие 2014“⁴, т.е. с неговата продължителност, която променя или изкривява средата ни ежедневно, което означава, че това, което видяхме вчера, вече се е променило следващия ден,

---

⁴ „Скопие 2014“ е културно-политически проект, стартирал през 2010 г., реализиран от бюджета на тогавашното правителство, ръководено от мнозинството от ВМРО. Проектът включва изграждане на мемориални сгради, мостове, паметници, кораби на малкия площад в строгия център на Скопие, като към днешна дата някои от планираните строежи не са завършени. Официалната сума за „Скопие 2014“ може да се обобщи само грубо. На портала „Призма“, който съдържа няколко анализа за проекта, може да се прочете, че „Скопие 2014“ струва над 600 милиона евро до 2015 г. (Йордановска, 2015).

споменът ни за града, в който живеем, се променя ежедневно. В случая на „Скопие 2014“ неколкогодишната промяна на центъра на града е резултат от постоянната му промяна чрез изграждането на огромен брой паметници, институции, мостове, кораби на изключително малко пространство. За този проект бяха създадени няколко песни и албуми, които са централна част от това изследване.

Анализ на музикални албуми и песни, вдъхновени от проекта „Скопие 2014“

В Македония в края на 2014 г. се случиха няколко събития, в които се сблъскаха политическата криза, гражданите и музиката. По същото време през ноември 2014 г. започнаха студентските протести, които бяха най-сериозният проблем за властта като противопоставяне на управлението на ВМРО.

Като въведение към всичко, което следва, или към всичко, което ни очаква след започналия през 2010 г. проект „Скопие 2014“, е песента „Buldozer“ на „Bernays Propaganda“⁵, популяризирана точно през 2010 г. Булдозерът в посланието на песента има лиценз да унищожи всичко, което хората обичат, и разрешение да строи всичко, което хората мразят. Споменават се цветовете на водещите партии: черно-червено и жълто-синьо, които се сравняват с турбо мощност, т.е. турбофолк и кока.

Песента „Buldozer“ е вдъхновена от звука на булдозера през 2010 г., но днес това не е спомен или минало. Ситуацията е все още актуална, ежедневието ни се изпълва със звука на булдозери и други строителни машини като шум на осъществени в пространството монументални властови разкази, зад които стоят идеологически доктрини (Григоров, 2017), вече не само в центъра на Скопие, но и в други квартали, като Карпош и Аеродром, със звука на булдозери и други строителни машини. Посланието на „Buldozer“ не само показва тогава и сега актуалното политическо, социално и културно състояние на града, то отразява и политическата сила на правителството. Същевременно, по Атали песента показва връзката между музиката и политическата власт, като музиката е опозиция на доминиращата културна политика.

През 2013 г. на живо в Младинския културен център-МКЦ в Скопие беше промотиран албумът „Реквиум“ на композитора Александър Пейовски (1979, Скопие) – албум, посветен предимно на композиторите на минимализма. „Реквиум“ съдържа четири композиции – „A(c)counting“, „Trans FYROM Express-Glasswerk“, „ErgaOMnes“, „Missa

---

⁵ „Bernays Propaganda“ е алтернативна рок, пост-пънк група, основана в Скопие през 2007 г. Групата е активна до 2020 г. Смята се за една от най-добрите алтернативни рок банди на Балканите през последното десетилетие. Групата получи положителни отзиви от печатни издания и уеб списания не само от региона, но и от Западна Европа, САЩ, Азия. „Bernays Propaganda“ има няколко европейски турнета и едно турне в САЩ. Техните 4 албума са записани и рекламирани от „Moonlee Records“.

Brevis“. Първата и втората композиция освен музикалната основа, вдъхновена от минимализма, имат и критичен аспект към проекта „Скопие 2014“. В същото време Пейовски се движи ретроградно, т.е. обръща се към историята на македонския народ и проблема за постигането на независима и демократична държава. В първата композиция има изброяване – рецитиране на английски от вокалистка, на новите паметници, музеи, театри, сгради, допълнени музикално въз основа на минималистична концепция, бавна мелодия с малък диапазон, изпълнена от камерен струнен оркестър, който създава меланхолична атмосфера. Споменават се старият нов театър, новите министерства, паметниците на Александър и Филип, лъвовете, новата филхармония... Втората „Trans From Express“ е вокално-инструментална композиция и е по-дълга, с продължителност около 16 минути. Женският младежки хор от МКЦ, който изпълнява вокалната част на песента, непрекъснато повтаря фразата „Trans FYROM Express“ в различни темпа, динамика и мелодико-ритмични съчетания. Към края са вмъкнати две речи, едната на Канго (певец-композитор) от 2011 г., произнесена на площада в Скопие, и една на цар Борис III на същото място от 1942 г. Музиката напрежнато напомня за миналото, но и за актуалните политически отношения между страните в региона. Третата композиция „ErgaOMnes“ може да се третира на символично ниво, насочено например към манипулирането на вътрешни и външни политически фактори в нашето близко и по-далечно минало (Папазова, 2016: 155–165).

Албумът „Реквиум“ е издаден от независимия звукозаписен лейбъл „PMG Recordings“ през 2014 г. През същата година „PMG Recordings“ издава компилацията „Skopje 2014 The End Game“, съдържаща 20 песни, които представляват културна опозиция на „Скопие 2014“. На обложката може да видим отношението на издателите и да заключим какво представлява целият проект: разрушителност, насилие, духовна деструкция... Този албум е документ на паметта, който свидетелства за реакцията срещу цялостния кич и безполезност на проекта. Повечето от групите са част от алтернативната музикална сцена и работят на принципа „направи си сам“. Такива са: „Bernays Propaganda“, „Hahaha“, „Muger Fuger“, „Milko“, „PMG Kolektiv“, „Чиста околина“, „Телемама“, „Фонџа“. Има смесица от жанрове: рок, хардрок, електропоп, рап, джаз. Например песента „Кругови“, изпълнена от „Sethstat“, Никола Коджабашия и Мирко Попов, е в джаз стил и съдържа пряка препратка към града, който е в руини. Песента „Студентска 2014“ от „Телемама“ е за студентските протести от 2014 г.

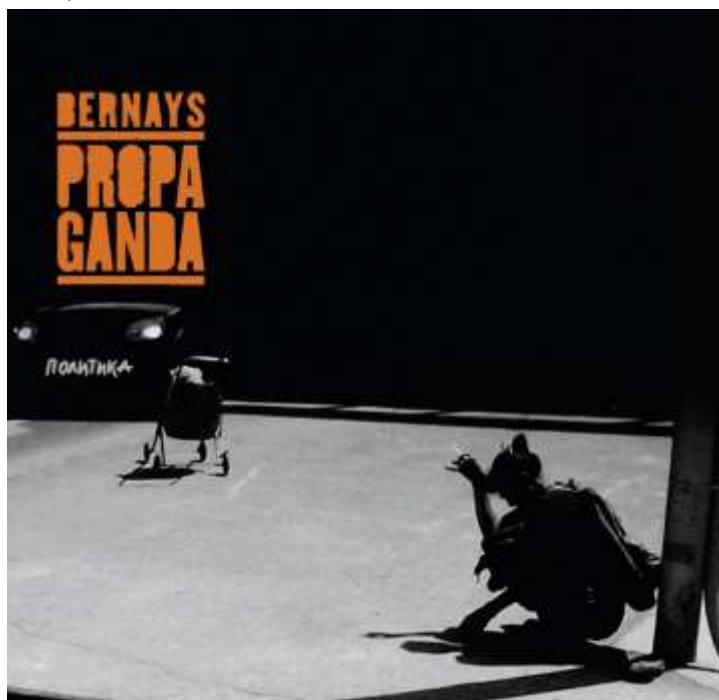
През 2015 г. „PMG Kolektiv“ издават албумът „Ex You“, който е доминиран от електропоп стил. От момента, в който започнете да слушате, става ясно, че заглавието на албума има много значения. В част от текстовете на песните се има предвид и съкращението, което използваме за бившата държава Югославия – „Ex Yu“. В първата песен „80-ти“ има съпоставка между паметта за миналото и

настоящото в областта на културата или изкуството. Чрез съдържанието на текста главният герой си припомня за 1980-те години, когато бил първи в блока, носел *converse all star* и 501, за разлика от 2014 г., което е „ужасно време“. Освен това има сравнение между града или градската памет спрямо предградията в сравнение с инди рока и „Bijelo Dugme“. „Ретко те гледам со девојки“ („Рядко те виждам с момичета“) е кавър на песента „Retko te viđam sa devojkama“ (1980) на бенда „Идоли“. „Идоли“ заедно с „Шарло акробата“ и „Електрични оргазм“ са част от водещите белградски представители на новата вълна или алтернативната сцена (аббревиатурата BAS – белградска алтернативна сцена – се използва и от музикални журналисти) през 80-те години. Спомнянето на периода от 1980-те може да отбележи един вид индивидуална памет, която отваря потенциални движения или „ментални карти“, които са част от анализа на рефлексивната носталгия на Светлана Бойм. Този вид носталгия не се стреми да реконструира или да се върне към конкретно събитие или място, но съдържа елементи на потенциално движение (Boym, 2001: 41–50). С кавър версията на „Идоли“ „PMG Kolektiv“ пресъздава песента, кара ни да си спомним оригиналната версия, но също така предлага възраждане. Според Шифер кавър версията представляват интерпретация на миналото за консумация от слушателите в настоящето или сегашния период (Schiffer, 2010: 92, 93). През последните пет-шест години периодът на югославската поп и рок музика започна постепенно да се анализира в няколко области. Периодът от 80-те години, който се споменава в албума „Ex You“, е най-богатият и разнообразен период в областта на рок и поп музиката на територията на цяла Югославия, когато се създава нова вълна или алтернативна музика. Според Далибор Мишина членовете на сцената на новата вълна са част от градската култура, която през 1990-те години беше унищожена от национализма, гражданската война, но от днешна гледна точка, пишейки за този период, Мишина ще каже, че новата вълна не означава спомен или носталгия в смисъл, че в доброто старо време е било по-красиво, а по-скоро новата вълна е спомен или опит на прогресивна социокултурна памет, която има хуманистични импулси (Mišina, 2013: 226–229). Преразглеждането на периода от 1980-те години чрез ню-уейв или алтернативна музика, особено от периода на 2000-те насетне, т.е. от времето, когато политическата ситуация в региона се стабилизира, представлява един вид приемственост в музикалните комуникации между членовете на тази сцена (организатори, музиканти, журналисти, публика). Локалното действие е недостатъчно за реализиране на различни музикални проекти. Поради което транслокалното действие (комуникация между днешните независими държави, които от 1945 г. до 1991 г. са били републики в СФРЮ) е по-продуктивна база, която включва различни видове музикални реализации, включително и създаване на кавър версии (Paparova, 2017).

Втората песен от албума „Ex You“ – „Култура“ – е вдъхновена от проекта „Скопие 2014“. Текстът на песента „Култура“ съдържа иронично, но и пародийно отношение към проекта „Скопие 2014“. Споменава се: стиропорен бог като паметник, статичен кораб, плаващ към Солун. Иронията може да има весело, изгрово значение, но в същото време може да има остър или критичен смисъл. Тоест може да бъде положителна, градивна, но и отрицателна, дестабилизираща, разрушителна. Подобно на бог Янус с неговите две маски (комична и трагична) нейната двусмисленост свързва плача със смях, радост и тъга, удоволствие и болка (Леви, 2012: 55). Чрез ироничното отношение „Култура“ има множество роли, тя ни оживява, отваря нови теми за размисъл, показва отношението на изпълнителите, има своеобразен диалогичен обхват. С други думи, потвърждава писаното от Леви, според която ироничните кодове в музиката нямат фиксирана ос. Те са обектна интеркултурални връзки (пак там: 60).

Музика, политика, джендър

В мое изследване отпреди няколко години за значението на женствеността сред македонските композиторки има теза, че доминира инверсионното третиране на традиционното бинарно разделение на мъже-жени чрез социално-политически дейности при справяне с политическа криза, като жените по-често създават произведения на изкуството, вдъхновени от конкретна политическа криза или проблем (Paparova, 2018).

Ил. 1. Обложка на албума „Политика“ на Бернайс Пропаганда. Публикува се с разрешение от Кристина Горовска.

През март 2016 г. „Bernays Propaganda“ промотира своя 4-ти албум „Политика“ (издаден за „Moonlee Records“ от Словения). В интервю за „TV Bla, Bla“ Васко Атанасоски, китарист и композитор на групата, говори за понятието политика от гжандър гледна точка. Според него на първо място политиката означава организиран живот и всички ние сме политика.

За заглавието на албума той ще каже:

Политика е тук. Политика е женско. Политика со самото тоа што е женско значи ќе најде некој подобар начин да ги реши работите или пак да се обиде да ги разбере работите. И оваа плоча е концептуална затоа што низ целата плоча се протега онаа женска нишка, женски начин на разбирање на работите. Дали е тоа имагинарен разговор на жена со градом или пак со сама себе. Дефинитивно плочата останува женска до крај затоа што машката енергија покажа каде не однесоа сит етние работи.“ („Политиката е тук. Политиката е женска. Политиката, с тоа че е жена, означава, че ще намери подобър начин да реши нещата или да се опита да разбере нещата. И този запис е концептуален, защото тази женска нишка минава през целия запис, женски начин за разбирање на нещата. Въображаем разговор на жената с града ли е или със самата себе си? Записът определено остава женски през целия път, защото мъжката енергия покажа къде ни отведоха всички тези неща. („Bernays Propaganda – Intervju“, 2016)

Снимката на обложката на споменатия албум „Политика“ показва жена, оставила количка с дете настред улицата. Може да се предположи, че е пристрастена към наркотици, произхожда от бедно или проблемно семейство. При предположение, че е искала да направи аборт и не ѝ е било позволено, посланието е, че политиката най-нагло е проникнала в утробата ѝ, като е вкарала закон, с който чуждите решават за нея, за най-дълбоката и интимна сфера на женското тяло. Въпросът е: доколко трагедията ѝ е лична и доколко – политическа? Има ли по-голям провал от майка, която няма любов към детето си, и от патриоти, които нямат любов към народа си – заявяват членовете на „Bernays Propaganda“ в интервю за портала „МКД“ (Димков, 2016).

Телемама е псевдонимът на Драгана Заревска, която през последните няколко години се изявява като автор на песни. Интересът ѝ към създаването на музика започва, когато е изправена пред голяма промяна – предстои ѝ да стане майка. Съпругът ѝ подарява укулеле, за да използва бременната жена свободното си време по-креативно. Така започва нейната музикална история и издаването на солов албум през юни 2015 г., озаглавен „Miss Sloboda“, който съдържа 10 песни. Този албум е вдъхновен от нейните лични промени (да стане майка), но също така вдъхновен от социалната и политическа ситуация в страната, отношението към работничките. В интервю Телемама ще каже, че албумът е създаден от болка, разочарование, тъга и надежда. Заглавието се отнася към женски образ, който според Телемама липсва в

обществения културен живот. Основната женска роля – „Miss Sloboda“ – е вплетена в целия албум, тя трябва да печели с отношение, интелигентност, а не с красота. Създаването на „Miss Sloboda“ също е вдъхновено от героите, които се появяват в песните на Дейвид Боуи. Валя Терешкова – една от песните – е посветена на жени, които са били талантиливи в определени професии, например в спорт и лека атлетика, природни науки, но днес работят във фабрики. В музикално отношение албумът е базиран на минимализъм с използването на укулеле или електрическа китара, соло женски вокал, предимно два до три акорда, доминирани от минори, с умерено темпо и динамика. Изключение прави песента „Папочеништен“, посветена на майката на Телемама, която е била работничка във фабрика в Пробищип, и артистката я губи, когато самата тя става майка (интервю на автора с Драгана Заревска, Скопие, 24.05.2016).

Ана Пандевска (1985, Скопие) е съвременна композиторка, която работи в Скопие предимно в областта на електроакустичната музика. За Ана жените са станали по-смели в израза си и средствата, които използват. Мъжете се придържат към по-традиционни рамки, по-спокойни са в работата си (интервю на автора с Ана Пандевска, Скопие, 27.06.2016).

Творбата на Ана Пандевска „Life in a Box“ (2015) е вдъхновена от темата за свободата на медиите и липсата на свободни журналистически разследвания. Ана е особено вдъхновена от случая с журналиста Томислав Кежаровски⁶, който е осъден на затвор за разследваща журналистика. „Life in a Box“ – композиция за пиано и магнетофонна лента – е с продължителност от три минути, партията на пианото е минималистична, произведението е написано след протеста за Кежаровски, на които Ана също присъства и от който е впечатлена. Формата е тричастна, Ана я нарича „мини филмова пиеса“, защото целият процес е визуализиран. Основната музикална тема е свързана с приспивна песен под формата на мелодии от музикална кутия и въртяща се балерина – символизиращи порочен кръг. В произведението има и звукови ефекти на ключ, врата, счупване на стъкло.

---

⁶ Томислав Кежаровски е обвинен за разкриване на самоличността на защитен свидетел по делото „Ореше“ в журналистически текст от 2008 г. Негови колеги твърдяха, че няма престъпление, тъй като свидетелят изобщо не е бил защитен по време на публикуването на текста, а по-късно свидетелят заяви, че е бил принуден да лъжесвидетелства от полицейски структури. През 2013 г. Кежаровски беше осъден на 4 години и половина затвор. Кежаровски също изтърпя присъдата и под домашен арест. След определен период наказанието лишаване от свобода е намалено от 4,5 на 2 години.

Life in a box

(piano and tape)

Ana Pandevska 2015

Start improvising on those two notes from slow to fast and back, when the speaking on the tape starts at the beginning.

♩ = 100 8va

Piano

p

Speaking (media freedom)

8va

Pno.

TV error effect

Foot steps

Pno.

Криз зонит

Door effect

bells - tempo marker effect

Ил. 2. Партитура на „Life in a box“. Публикува се с разрешение от Ана Пандевска.

През същата 2015 г. излизат „бомбите“ на опозицията СДСМ, представени най-вече от лидера на СДСМ Зоран Заев, с които се обявяват поредица от незаконни, корупционни сделки и действия на управляващата партия на ВМРО. За да се отвлече вниманието, в Куманово (който е мултиетнически град) се извършва режисирана терористична атака. На 9 май 2015 г. има въоръжена сблъсък между служители на полицията и т. нар. терористична група от Косово. Няколко полицаи са убити.

Веднага след това събитие Ана пише композицията „9.05.2015“ за пиано с четири ръце и магнетофонна лента.

С тези произведения, споделя Ана, тя иска да даде личен принос като композитор към гражданските протести срещу цялостната недемократична ситуация в Македония. Ана Пандевска споделя, че вече ѝ е омръзнало да се разтяга цялата криза и да не се поема отговорност. Тя настоява за оставки и наказателна отговорност на всички виновни и замесени (интервю на автора с Ана Пандевска, Скопие, 27.06.2016).

Епилог: Музика – политика – пандемия

По време на карантината заради световната пандемия от COVID-19 певицата на „Bernays Propaganda“ Кристина Горовска създаде домашно видео към песента „Дојде живот“ („Животът дојде“). Песента е част от последния албум на „Bernays Propaganda“ „Втора младост трета светска в[6] С разрешение от Кристина Горовска.

ојна“ („Втора младост трета световна война“) (2019, „Moonlee Records“). Заглавието на песента и съдържанието на текста са вдъхновени от политическия лозунг „Животът дојде“, пропагандиран от СДСМ по време на изборния процес и смяната на правителството в периода 2016–2017 г. Управляващата до 2016 г. партия ВМРО беше победена от СДСМ. Икономическият и социален стандарт на гражданите остават същите въпреки новото правителство. Затова текстът в песента „Дојде живот“ има иронично послание. В началото на новата глобална пандемична криза през март 2020 г. Кристина Горовска записва домашното видео към „Дојде живот“. Във видеото тя е частично маскирана, което отразява новата корекция и ре-анализ на текста на песента, насочен в полето на идеологическия анализ, повлиян предимно от политическата криза в Македония през последните повече от три десетилетия на политически преход и свързан с новата пандемична криза. Кристина изпълзва фигуративна алегория в текста:

Дојде ли живот кај вас? Дај, дај ми дај, само насмеј се дај... Насмеј се не сликаат, Дојде и живот, па замина далеку...Кажа: не е за нас! Јас сум ти како фабрика од злато, Со сите стравови и фобии, Во мене се собрани! И пак сум поздрава, многу посилна, од секој што робува!!!“ („Животът дојде ли при теб? Дај, дај, дај ми, само се усмихни, дај... Не снимат с усмивка. Животът дојде и си отиде... Той каза: не е за нас! Аз съм ти като фабрика за злато, С всички страхови и фобии, Те са събрани в мен! И отново съм поздрава, много по-силна, от всеки който поробва!!! („Дојде живот“ от албума „Втора младост трета светска војна“, 2019, „Moonlee Records“).⁷

⁷ С разрешение от Кристина Горовска.

С последния пример можем да заключим, че темата на това изследване – връзката на музиката и политиката в Северна Македония – е все още актуална и отворена за разширяване в близкото бъдеще. Резултатите от това изследване предлагат определение на няколко нива на връзката между музика и политика. Анализът на релацията между музика, политика и памет образува дефинирането на три вида памет:

- Памет за настоящето – „Buldozer“ от „Bernays Propaganda“, албумът „Ex You“ на „PMG Kolektiv“, компилация „Skopje 2014 The End Game“ – песни, вдъхновени от близкото ни незавършено минало;
- Градска памет – изразена чрез връзката на паметта за града, чрез сравнението на миналото и настоящето на градските ценности (рок или инди-музика, култура, архитектура) – песента „Buldozer“, албумът „Ex You“ на „PMG Kolektiv“, компилация „Skopje 2014 The End Game“;
- Комбинирана памет – обозначава съчетание между музикална памет с градска памет и памет на настоящето – албумът „Реквием“ от Пейовски, албумът „Ex You“ на „PMG Kolektiv“.

Що се отнася до връзката между музика, политика и дженър, музикалните примери показват, че жените са по-склонни да създават произведения, директно вдъхновени от политически и социални проблеми.

Библиография

Димков, Тони. 2016. „Бернайс пропаганда: Политика е за апсолутното мнозинство во оваа земја со груби плускавци и црно под ноктите“. МКД (посетено на 7.01.2023 г.).

Димов, Венцислав. 2019. *Музиката за народа на медийния фронт (Меката власт на народната и популярна музика в Социалистическа България)*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.

Димов, Венцислав. 2020. „Етнопоп музика и власт на Балкантите (как една хибридна музика става мека сила в културните войни: медийно-антропологически прочити)“. В: Пейчева, Лозанка (съст. и ред.) *Меката власт на популярната музика в медиите (по примери от България и Балканите)*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 12–63.

Григоров, Григор. 2017. „Градът като текст: семантика на символичните пространства, оформени чрез изградените по проект „Скопие 2014“ паметници“. В: Пейчева, Лозанка, Григор Григоров (съст.) *Проекции на културните традиции: България-Македония*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 27–74.

Леви, Клер. 2012. *Музикалната пародия в края на 20 и началото на 21 век*. София: Институт за изследване на изкуствата-БАН.

Папазова, Јулијана. 2016. „Меѓу музиката и меморијата: доживување на проектот „Скопје 2014“. В: Тодорчевска, Јелица и Опетческа-Татарчевска Ивона (уред.) *Зборник на Струшка музичка есен – 40 години „Струшка музичка есен“, Меморија и перспективи*. Скопје: СОКОМ, 155–165.

Пейчева, Лозанка (съст. и ред.) 2020. *Меката власт на популарната музика в медиите (по примери от България и Балканите)*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.

Јордановска, Мери. 2015. „[Скопје 2014 достигна над 600 милиони евра](#)“. Призма интернет страница, за промоција и јакнење на истражувачкото новинарство. (посетено на 7.01.2023 г.).

Atali, Žak. 2007. *Buka*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Boym, Svetlana. 2001. *The Future of Nostalgia*. New York: Basic Books.

Deleuze, Gilles. 2004. *Difference and Repetition*. London, New York: Continuum.

„[Bernays Propaganda – Intervju](#)“. 2016. BlaBlaTelevizija (посетено на 8.01.2023 г.).

Grossberg, Lawrence. 1983. „The Politics of Youth Culture: Some Observations on Rock and Roll in American Culture“. *Social Text*, 2: 104–126.

Grossberg, Lawrence. 2010. *Cultural Studies in the Future Tense*. Durham and London: Duke University Press.

Kundera, Milan. 1990. *The Book of Laughter and Forgetting*. New York: Penguin.

Middleton, Richard. 2013. *Voicing the Popular: On the Subjects of Popular Music*. London, New York: Routledge.

Mišina, Dalibor. 2013. *Shake, Rattle and Roll: Yugoslav Rock Music and the Poetics of Social Critique*. Ashgate.

Papazova, Julijana. 2017. *Alternative Rock in Yugoslavia 1980–1991*. Berlin: LAP.

Papazova, Julijana. 2018. „Poglednaženskost v ustvarjalnostiskladareljic v Republiki Makedoniji“. In: Stefaniја, Leon, Bogunović Hočevār, Katarina (eds.). *Ženskost v glasbiskladateljic po 1918 Pogledinekaterihmanjšihglasbenih kultur Evrope. Femininity in the female music since 1918 Views of some smaller musical cultures in Europe*. Ljubljana: University, Faculty of Philosophy, 39–54.

Rosić, Branko. 2015. „Mustra za revoluciju, SrđaPopović“. *Nedeljnik*, 193: 55.

Schiffer, Sheldon. 2010. „The Cover Song as Historiography, Marker of Ideological Transformation“. In: Plasketes George (ed.) *Play it Again: Cover Songs in Popular Music*. Ashgate, 77–98.

Street, John. 2001. „Rock, Pop and Politics“. In: Frith, Simon, Straw, Will, Street, John (eds.). *The Cambridge Companion to Pop and Rock*. Cambridge: Cambridge University Press, 243–255.

Интервюта

Интервю с Телемама (Драгана Заревска), 24.05.2016, Скопие

Интервю с Ана Пандевска, 27.06.2016, Скопие

Албуми

Bernays Propaganda, „My Personal Holiday“, (Moonlee Records, 2010)

Bernays Propaganda, „Политика“, (Moonlee Records, 2016)

Bernays Propaganda, „Втора младост трета светска војна“, (Moonlee Records, 2019)

Александар Пејовски, „Реквијем“ (PMG Recordings, 2014)

„Skopje 2014 The End Game“ (Зависналиста.мк, Компилација, PMG Recordings, 2014)

PMG Kolektiv, „Ex You“, (PMG Recordings, 2015)

Биографична справка: Юлияна Папазова получава докторска степен в Института за изследване на изкуствата – БАН в София. Основните ѝ области на изследване са: проучвания на популярната музика, алтернативния рок в Югославия, инди сцена в Югоизточна Европа. Папазова е получавала стипендии от Вишеградския фонд и SAIA за пост-докторантски научен престој в Университета „Коменски“ в Братислава. Нейни текстове са публикувани за: Bloomsbury, Routledge, Studia Musicologica–MTA, Budapest, Peter Lang–Frankfurt am Main, Journal of Creative Communications–SAGE, Rowman & Littlefield – Maryland, Bulgarian Musicology, Hudební věda и др. Участва в международни конференции: Оксфордския университет; Университета в Страсбург; Полската академия на науките, Варшава; Университета в Порто; Карловия университет, Прага; Академия Сибелиус, Хелсинки и др. Понастоящем Папазова е пост-докторант в

European Scientific Institute-ESI, където работи по темата „Алтернативният рок на Балканите по време на пандемията от COVID-19“.

Short bio: Juliana Papazova received her PhD from the Institute for the Study of Arts – BAS in Sofia. Her main areas of research are: studies of popular music, alternative rock in Yugoslavia, indie scene in Southeast Europe. Papazova has received scholarships from the Visegrad Fund and SAIA for a post-doctoral research stay at the Comenius University in Bratislava. Her texts have been published for: Bloomsbury, Routledge, Studia Musicologica–MTA, Budapest, Peter Lang–Frankfurt am Main, Journal of Creative Communications–SAGE, Rowman & Littlefield – Maryland, Bulgarian Musicology, Hudební věda, etc. She participates in international conferences: Oxford University; University of Strasbourg; Polish Academy of Sciences, Warsaw; University of Porto; Charles University, Prague; Sibelius Academy, Helsinki, etc. Papazova is currently a post-doctoral fellow at the European Scientific Institute-ESI, where she works on the topic “Alternative Rock in the Balkans during the COVID-19 pandemic”.

E-mail: jzabeva@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5920-2959>